

Arkeologisk förundersökning

Boplatslämningar vid Stora Lötgården

Gamla Uppsala socken
Uppsala kommun
Uppland

Robin Olsson

UPPLANDSMUSEET

2003:03

Arkeologisk förundersökning

Boplatslämningar vid Stora Lötgården

Gamla Uppsala socken
Uppsala kommun
Uppland

Robin Olsson

Rapport 2003:03, avdelningen för arkeologiska undersökningar

Utgivning och distribution:

Upplandsmuseet

S:t Eriks gränd 6

753 10 Uppsala

Tel 018 – 16 91 00 (vx)

Fax 018 – 69 25 09

www.uppmus.se

© Upplandsmuseet, 2003

Omslagsfoto: Malin Gustafsson

Planer: Robin Olsson

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Topografi	4
Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	4
Målsättning och metod	6
Förundersökningsresultat	7
Anläggningar och kulturlager	7
Fynd	10
Analyser	10
Tolkning och diskussion	11
Förlag till antikvariska åtgärder	11
Sammanfattning	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Referenser	12
Bilaga 1, Schakt- och anläggningslista	14
Bilaga 2, ¹⁴ C-diagram	16

Inledning

Med anledning av anläggande av serviceväg, vattenledning och kompletterande råvattenpumpstation vid Storvad utförde Upplandsmuseet under perioden 28 – 30 oktober 2002 en arkeologisk förundersökning på fastigheterna Gamla Uppsala 78:1, 78:2 och 74:3. Uppdragsgivare var Vägverket Region Mälardalen, som även var kostnadsansvarigt. Förundersökningen genomfördes efter beslut från Länsstyrelsen 2002-06-12 (dnr 220-3239-02). Förundersökningen utfördes av Malin Gustafsson och Robin Olsson, Upplandsmuseet. Rapportansvarig var Robin Olsson.

Topografi

Förundersökningsområdet ligger i anslutning till vattendraget Samnans dalgång. Samnan avvattnar slätterna i Vaksala socken innan den mynnar i Fyrisån vid Storvad. Området ligger i fullåkersbygd och utgörs i sin helhet av åker- eller ängsmark. Den aktuella vägsträckningen börjar invid impedimentet på vilket gården Stora Lötgården är belägen, sträcker sig därefter upp över en mindre höjdrygg och ner längs en längre slänt, den egentliga Samnans dalgång. Den korsar Samnan ett 20-tal meter öster om dess utlopp i Fyrisån, och fortsätter fram till den befintliga pumpstationen ovanför Storvads badplats. Nivåerna varierar mellan 22 m.ö.h uppe på höjden vid Stora Lötgården och 14-15 m.ö.h nere vid Samnans flodfåra. Jordarten i förundersökningsområdet utgörs huvudsakligen av glacial lera. I nordslutningen ner mot nerfartsvägen mot Stora Lötgården finns dock partier av sandig morän.

Fornlämningsmiljö och tidigare arkeologiska undersökningar

Förundersökningsområdet låg i sin helhet inom Gamla Uppsala fornlämningsområde, en faktor som var direkt avgörande för att en förundersökning kom till stånd. Förutom det stora fornlämningskomplexet vid och i kring kungsgårdsplatån och kungshögarna några hundratal meter söder om förundersökningsområdet, finns flera kända lämningar i närheten (figur 1).

RAÄ 260, strax söder om den planerade pumpstationen, utgörs av en plats där ett vad över Samnan ska ha varit beläget enligt en karta från 1640-talet. Längre västerut finns även RAÄ 257, som utgörs av vadstället Lillvad. På flera andra ställen längs Samnans nedre lopp finns vad, bl. a Kungsvad vid Kungsgården (RAÄ 271), och RAÄ 266, där det förutom ett vad även funnits en numera förkommen runsten (U986).

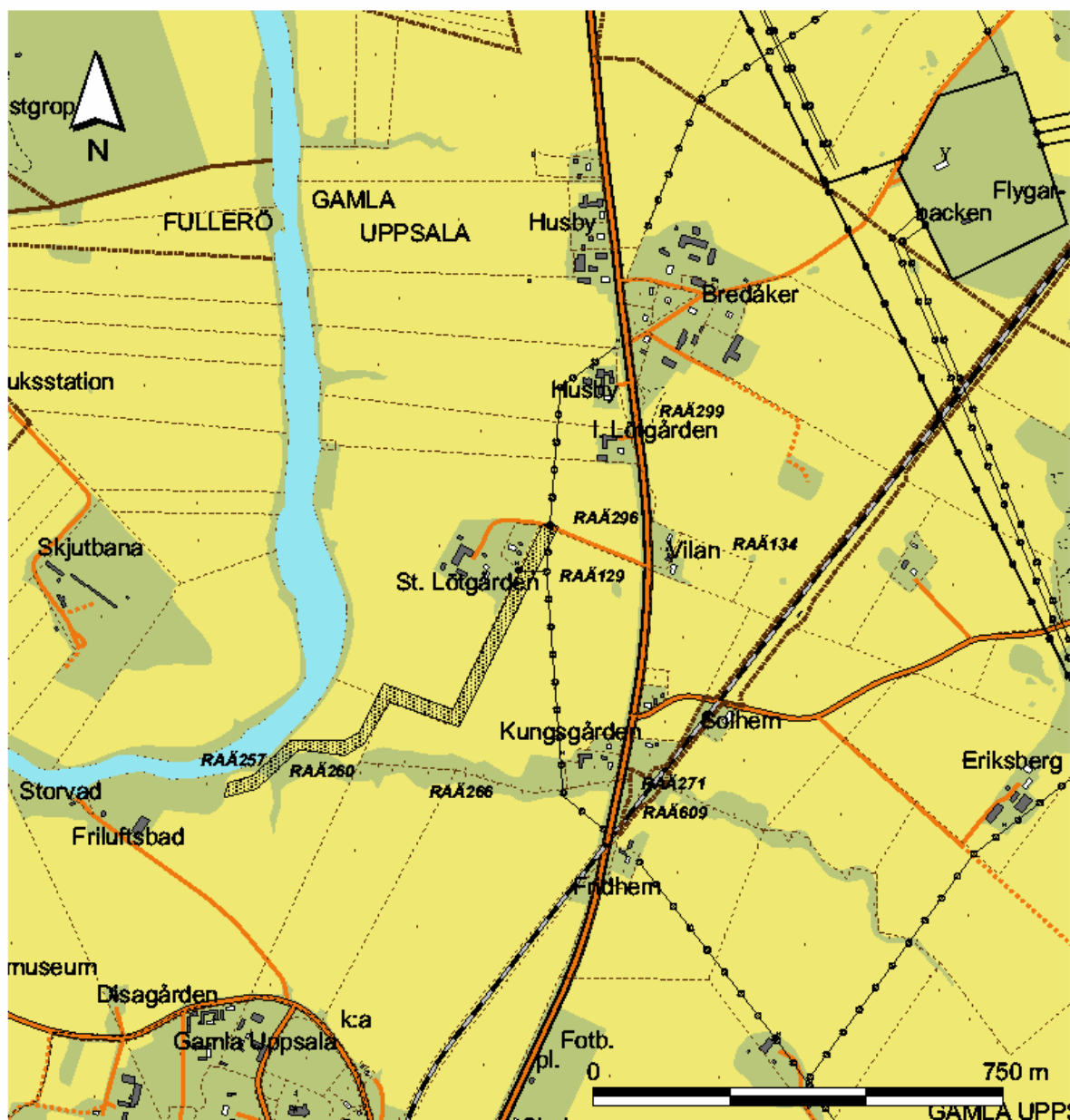
I sydslutningen ner från Stora Lötgården har vid inventeringar påträffats skörbränd sten. Denna kan härröra från en boplats inom nuvarande Lötgårdens yta, där fosfatkartering har gett höga värden (Syse 1991 s. 119).

På ett mindre impediment knappt 200 meter öster om Stora Lötgården finns RAÄ 129, en möjlig hög. Norr om denna, intill väg 290 har delar av en överplöjd boplats, RAÄ 296, undersökts, varvid flera ett långhus och flera grophus framkom. Boplatsen daterades till bronsålder (Karlenby 1993 s. 18ff). Öster om väg 290 finns RAÄ 134, som utgörs ett antal skärvstenhögar på impedimenten, och boplatslämningar i åkermarken.

I betesmarken nordväst om denna lämning, i anslutning till Bredåkers och Husbys gamla bytomter, ligger även RAÄ 299, ett överplöjt gravfält som påträffades vid inventeringar på 1980-talet.

Inför Ostkustbanans utbyggnad till dubbelspår i början av 1990-talet undersöktes ett antal lämningar i området. Vid en förundersökning på Samnans södra strand påträffades boplatslämningar (RAÄ 609) strax norr om gården Fridhem (Anund m fl, 1997, s. 54ff).

Vid RAÄ 134 påträffades vid slutundersökningen ett antal hus varav flertalet daterades till skedet mellan romersk järnålder och vendeltid. Även dateringar till sen bronsålder och förromersk järnålder förkom (Göthberg & Härke 1998 s. 47ff).

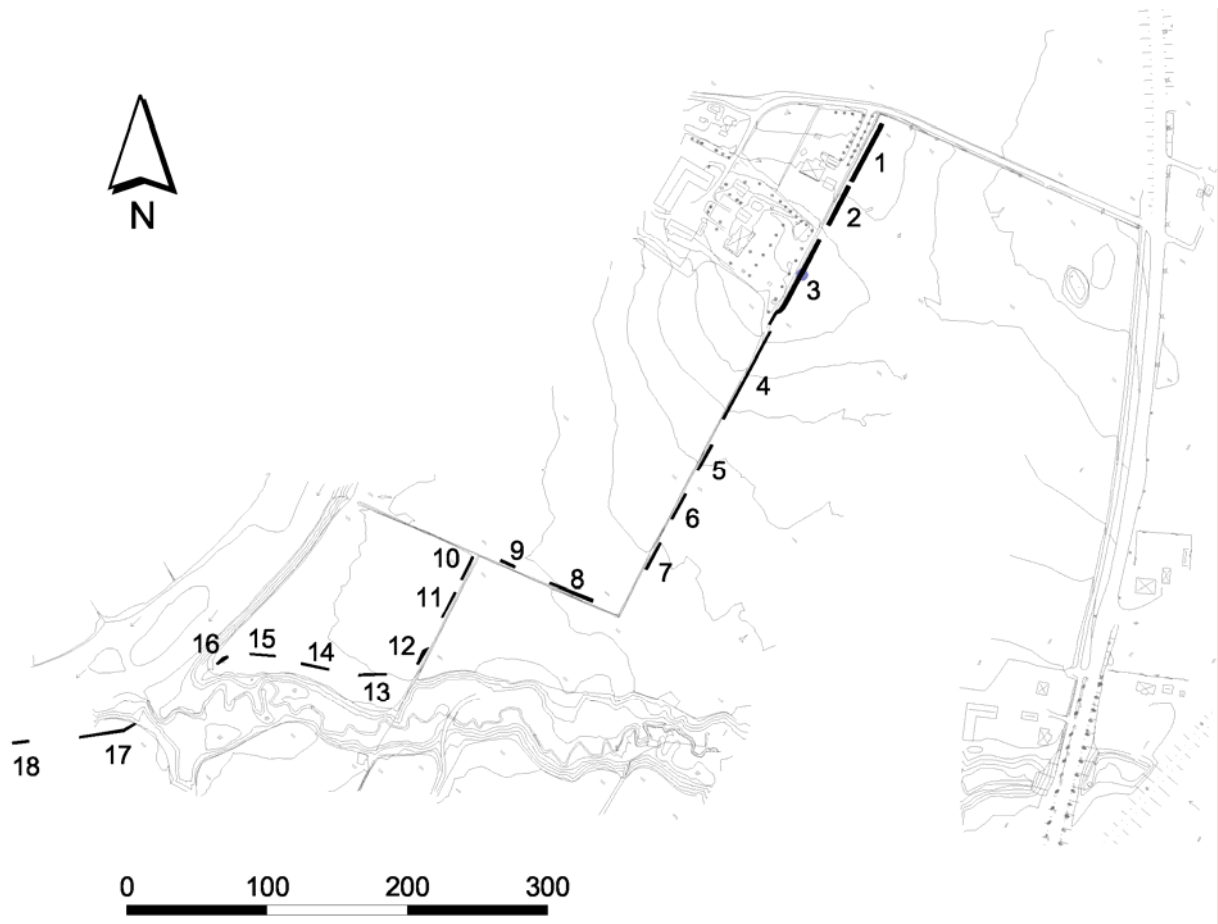

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med förundersökningsområdet skrafferat och i texten omnämnda fornlämningar markerade .

Målsättning och metod

Syftet med förundersökningen var att utröna huruvida det föreslagna byggnadsprojektet skulle komma att inverka på tidigare okända lämningar, företrädesvis boplats-lämningar från järnåldern, samt att klargöra framkomna lämningars utbredning, karaktär och eventuell datering.

Förundersökningen inleddes genom att sökschakt grävdes med maskin i det planerade arbetsområdet (figur 2). Skopbredden var 1,5 meter. I det tre nordligaste schakten upptogs schakt av dubbel skopbredd. Detta ansågs inte nödvändigt i resterande schakt eftersom få eller inga anläggningar eller lager framkom. I de övriga 15 schakten grävdes således bara en skopbredd.

Figur 2. Översikt av förundersökningsområdet med de grävda sökschakten markerade.

Samtliga påträffade anläggningar dokumenterades i plan, dels genom att de mättes in med totalstation, dels genom att beskrivningar upprättades. Ett mindre urval av anläggningarna grävdes och dokumenterades i profil i skala 1:20. Efter avslutad dokumentation lades schakten igen. Fotodokumentation utfördes med digitalkamera.

Förundersökningsresultat

Förundersökningsytan omfattade ett 10-15 meter brett och närmare en kilometer långt område. Områdets totala areal uppgick till knappt 9 800 kvadratmeter. Sammanlagt grävdes 18 sökschakt längs hela området. Schaktens sammanlagda yta var ca 1 000 kvadratmeter. De tre nordligaste schakten (Schakt 1-3) grävdes i den svaga nordslutningen från infartsvägen till Stora Lötgården och över krönet på den svaga höjdryggen. I dessa tre schakt framkom så gott som alla anläggningar som påträffades vid förundersökningen, samt ett kulturlager, A200 (figur 4-5).

De övriga sökschakten grävdes i sydvästslutningen ner mot Samnans dalgång och längs detta vattendrag nästan fram till den punkt där den rinner ut i Fyrisån, samt på andra sidan Samnan fram till den befintliga pumpstationen vid Storvad. Dessa schakt var, så när som på en härd, tomma på anläggningar.

Anläggningar och kulturlager

Sammanlagt påträffades 40 anläggningar vid förundersökningen. Av dessa utgjordes 16 av härdar, 14 av stolphål, åtta av olika gropar och två av mörkfärgningar vilka inte närmare kunde bestämmas. Sex anläggningar grävdes; tre stolphål, en härdgrop, en kokgrop samt en nedgrävning.

Stolphålen var av varierande form; två var runda, åtta var ovala, och fyra var oregelbundet ovala. De bägge runda stolphålen hade en diameter på 0,28 respektive 0,52 meter. För övriga stolphål varierade längden mellan 0,29 och 0,83 meter, med ett medelvärde på 0,54 meter. Bredden varierade mellan 0,16 och 0,69 meter, med ett medelvärde på 0,36 meter. Kol påträffades i ytan av flera stolphål. Även bränd lera, skärvig sten och trärester kunde observeras i flera anläggningar.

Figur 3. Stolphålet A429, med tydlig stolpfärgning i mitten. Foto: Robin Olsson

Tre stolphål grävdes. A386 hade en diameter på 0,28 meter. Det hade en lutande profil med plan botten och lutande sidor. Dess fyllning utgjordes av mörkt brungrå lera med kraftigt inslag av kol och sot. Stolphålet var 0,14 meter djupt. A597, var något större, med en diameter

på 0,32 meter (figur 4). Det hade en karaktäristisk U-form och en fyllning av ljusgrå lera, som var svår att särskilja från den naturliga leran. Anläggningen var 0,16 meter djup.

Det ovala stolphålet A429 var ett av förundersökningens större, 0,80 x 0,69 meter stor. Det hade en oregelbundet skålformad profil och hade delvis en fyllning av flammig lera. I dess nordvästra halva utgjordes fyllningen av mörkt brungrå lera med inslag av kol och sot. Centralt i anläggningen fanns en bevarad konstruktionsdetalj i form av en stolprest, ur vilket ett ¹⁴C-prov togs. Anläggningen var 0,20 meter djup.

Härdarna varierade i form på liknande sätt; tre var runda, åtta var ovala och fem oregelbundet ovala. De runda hade en diameter mellan 0,52 meter och 0,78 meter, med ett medelvärde på 0,68 meter. Övriga härdar varierade kraftigt i storlek, mellan 0,56 och 1,61 meter i längd, samt mellan 0,35 och 1,10 meter i bredd.

De två undersökta härdarna utgjordes av en härdgrop och en kokgrop, båda nedgrävda i kulturlagret A200, som påträffades i Schakt 1. Härdgropen A219 hade en oval form, 0,8 x 0,7 meter stor, med skärvig sten och kol i ytan. I profil var anläggningen närmast skålformad och hade en fyllning av sotig lera med rikliga inslag av kol och skörbränd sten. Anläggningen var 0,14 meter djup och till sin helhet nedgrävd i kulturlagret A200.

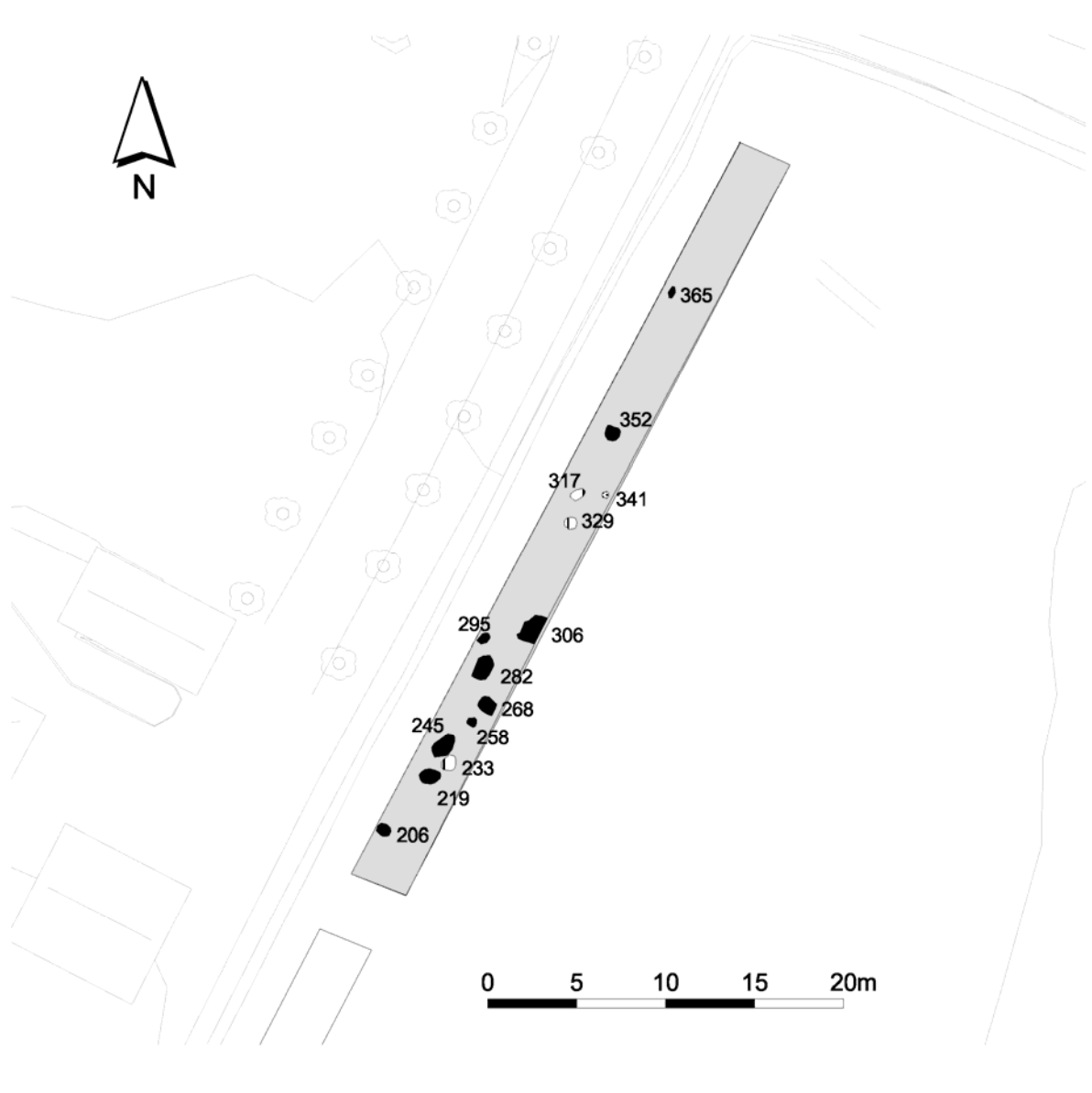
Kokgropen A258 var rund och hade en diameter på 0,6 meter. Den hade en flackt U-formad profil och en fyllning av mörkt brungrå lera. Endast enstaka sot, men rikliga mängder skörbränd sten fanns i fyllningen. Anläggningen var 0,14 meter djup och även denna helt och hållet nedgrävd i kulturlagret.

Groparna var den anläggningskategori som varierade minst i form; samtliga var ovala eller oregelbundet ovala. Däremot var detta den kategori som uppvisade den största spännvidden i termer av storlek; den varierade mellan 0,48 och 2,41 meter i längd, och mellan 0,50 och 1,87 meter i bredd. Den enda undersökta gropen, A544, var oval och hade måtten 0,58 x 0,50 meter. I profil var den skålformad och endast 0,08 meter djup, med en fyllning av sotig brungrå lera. Anläggningen kunde inte tolkas mer specifikt än som någon form av nedgrävning.

Mörkfärgningarna var ovala till formen, 0,45 x 0,16 respektive 0,31 x 0,28 meter stora. Ingen av dem undersöktes, varför ingen närmare beskrivning kan ges.

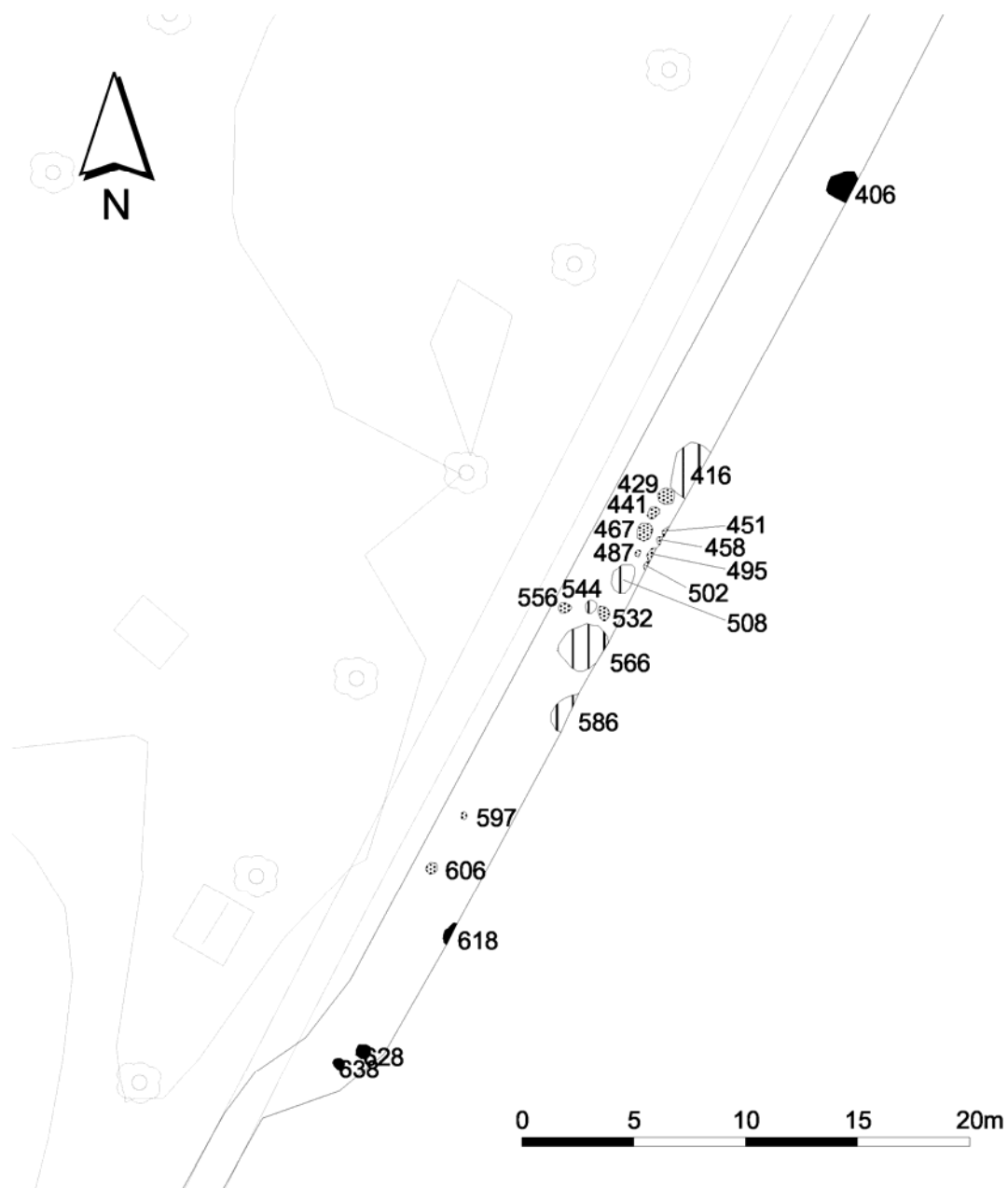
Kulturlagret A200 täckte hela det nordligaste schaktet (Schakt 1), alltså en yta på minst 150 till 200 kvadratmeter. För att utröna om det fanns om det fanns konstruktioner eller anläggningar under lagret, samt för att avgöra dess tjocklek, schaktades den norra delen av Schakt 1 ner till steril mark. Det visade sig att lagret var kraftigt, upp till 0,4 meter och innehöll kol, bränd lera och relativt dåligt bevarade ben. Inga anläggningar framkom under lagret, i lagret fanns ett 10-tal anläggningar, företrädesvis en större ansamling härdar i schaktets södra del (figur 4).

Inga tydliga konstruktioner kunde klart påvisas vid förundersökningen. Anläggningarna fördelade huvudsakligen i Schakt 1 och Schakt 3. I Schakt 1, nedgrävda i kulturlagret A200, fanns ett 10-tal härdar, några gropar och ett ensamt mindre stolphål (figur 4). Härdgropen A219 och kokgropen A258, två av de undersökta anläggningarna, var belägna i denna grupp.

Figur 4. Den södra delen av Schakt 1 med kulturlager A200 (grått) och koncentration av härddar (svarta).

Gruppen av anläggningar i Schakt 3 utgjordes av ett 10-tal stolphål, fyra större gropar, en nedgrävning, samt två mindre mörkfärgningar (figur 5). Anläggningskoncentrationen fortsätter ut i schaktkanten, och en fortsättning österut kan anas. Längre söderut i schaktet finns ytterligare ett par stolphål och tre härddar. I Schakt 2 framkom endast ett mindre stolphål och en härdd. Dessutom fanns en ensam härdd i Schakt 8 nere i slänten mot Samnan.

Figur 5. Schakt 3 med koncentration av stolphål (punktmarkerade) och gropar (skrafferade).

Fynd

Inga fynd tillvaratogs vid förundersökningen. Mindre mängder bränd lera och ben observerades i kulturlagret A200. I vissa härdar fanns även en del skörbränd sten.

Analyser

Ett ^{14}C -prov togs från stolphålet A429 (Ua-20320). Provet har med 68, 2 % sannolikhet daterats till 340 AD – 440 AD, eller övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid (bilaga 2).

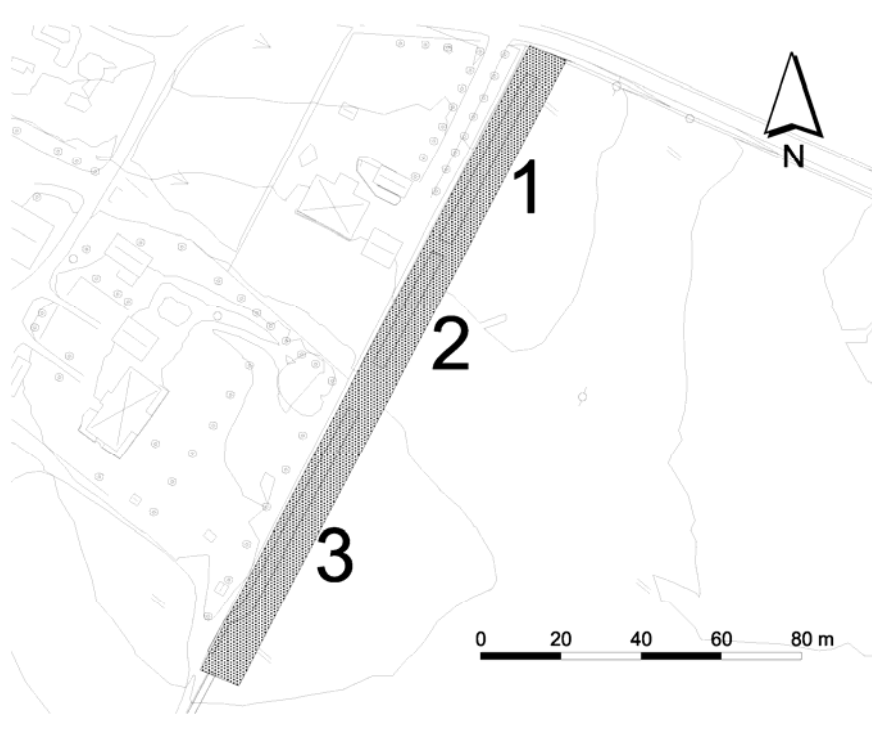
Tolkning och diskussion

Det som huvudsakligen är av antikvariskt intresse är dels ansamlingen av härdar i Schakt 1, dels stolphålskoncentrationen i Schakt 3 (figur 5). Härdarna i Schakt 1 bör, tillsammans med kulturlagret de är belägna i, utgöra något slags aktivitetsyta snarare än en plats för bebyggelse. Detta intryck förstärks av en nästan total avsaknad av stolphål i denna del av förundersökningsytan. Stolphålskoncentrationen i Schakt 3 kan eventuellt utgöra en gavelkonstruktion för ett hus. Det undersökta och daterade stolphålet A429 skulle kunna utgöra ett bockpar med A467. I så fall kan ett eventuellt hus fortsätta i sydostlig riktning utanför schaktkanten.

Övriga stolphål kan utgöra rester av väggkonstruktioner, eller komponenter i ett hus tillhörande en annan tidshorisont. Minst ett hus bör ha funnits i på den aktuella ytan. De stora groparna som påträffades i området kan utgöra en samtida aktivitet, eller vara resultatet av senare tiders markanvändning. Någon utförligare tolkning av anläggningskoncentrationen är i nuläget inte möjlig.

Förslag till antikvariska åtgärder

Det har vid förundersökningen påvisats att anläggandet av en serviceväg förbi Stora Lötgården skulle komma att påverka hittills okända lämningar. Ytterligare antikvariska åtgärder bör därför genomföras inför det fortsatta arbetet med vägsträckningen. Upplandsmuseet föreslår därför att en slutundersökning genomförs längs hela den sträcka som upptas av de tre nordligaste sökschakten. Slutundersökningen bör då omfatta hela vägarbetsområdets bredd, alltså 10 meter, och hela längsträckningen förbi Stora Lötgården (figur 6).

Figur6. Schakt 1-3 och föreslaget slutundersökningsområde (skrafferat).

Inom övriga delar av den planerade vägsträckningen, samt på platsen för den föreslagna råvattenspumpstationen nere vid Sammans utflöde i Fyrisån, påträffades inget av antikvariskt intresse. Upplandsmuseet anser därför att inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga på dessa områden.

Sammanfattning

Med anledning av att vägverket planerar att anlägga en serviceväg, vattenledning och en ny råvattenspumpstation vid Storvad, Gamla Uppsala socken, har Upplandsmuseet under hösten 2002 utfört en arkeologisk förundersökning. Förundersökningen utfördes genom att sökschakt grävdes med maskin, resulterande i att 40 anläggningar och ett kulturlager påträffades. Anläggningarna var koncentrerade till de tre nordligaste schakten, och ger vid handen att det inom förundersökningsområdet dels funnits ett boplatssläge med minst ett hus, dels en aktivitetsyta av något slag. Upplandsmuseet föreslår en slutundersökning inom de delar av förundersökningsområdet som uppvisar spår av bosättning.

Tekniska och administrativa uppgifter

Plats: Storvad i Gamla Uppsala socken

Undersökningstyp: Arkeologisk förundersökning

Orsak till undersökningen: Anläggande av serviceväg, vattenledning och ny råvattenspumpstation.

Höjdsystem: RH 70

Koordinatsystem: RT 90,0 gon

Projektledare, Upplandsmuseet: Malin Gustafsson

Projektdeltagare: Robin Olsson

Upplandsmuseets dnr: 805/2002

Upplandsmuseets projektnr: 8036

Beställare: Vägverket Region Mälardalen

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Jan Helmer Gustafsson

Länsstyrelsens tillstånd och datum för beslut: 220-3239-02 (2002-06-12)

Referenser

Anund, J., Duczko, W., Göthberg, H., Price, N., Wikborg, J., 1998. *Gamla Uppsala – centralplats och omland. Arkeologisk förundersökning på Ostkustbanan 1996-97.* Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1997:26.

Göthberg, H., & Häringe Frisberg, K., 1998. *Två boplatser från järnålder vid Bredåker i Gamla Uppsala.* Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1997:34

Karlenby, L., 1993. *Ett tvärsnitt genom Gamla Uppsala socken – Arkeologiska undersökningar inför gång- och cykelvägen mellan Gamla Uppsala och Storvreta.* Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Rapport UV 1993:3.

Syse, B., 1991. *Naturgasnät Mellansverige. Kalkugnen – Stockholm Norr Del 1 Inventering och sökschakt 1990.* RAÄ Byrån för arkeologiska undersökningar. UV Uppsala.

BILAGA 1 Schakt- och anläggningslista

<i>Schakt</i>	<i>Längd</i>	<i>Storlek (m²)</i>	<i>Anläggningar</i>	<i>Storlek (m)</i>	<i>Djup (m)</i>
1	46	152	A200 Lager	?	0,40
			A206 Härd	0,78	
			A219 Härd	1,23	0,14
			A233 Grop	0,95	
			A245 Härd	1,56	
			A258 Härd	0,52	0,14
			A268 Härd	0,97	
			A282 Härd	1,51	
			A295 Härd	0,78	
			A306 Härd	1,65	
			A317 Grop	0,68	
			A329 Grop	0,81	
			A341 Stolphål	0,40	
			A352 Härd	0,91	
			A365 Härd	0,61	
			2	32	99
A386 Stolphål	0,28	1,14			
3	70	211	A406 Härd	1,42	
			A416 Grop	2,41	
			A429 Stolphål	0,80	0,20
			A441 Stolphål	0,59	
			A451 Stolphål	0,69	
			A458 Stolphål	0,38	
			A467 Stolphål	0,83	
			A479 Mörkfärgning	0,31	
			A487 Stolphål	0,29	
			A495 Stolphål	0,62	
			A502 Stolphål	0,42	
			A508 Grop	1,41	
			A522 Mörkfärgning	0,54	
			A532 Stolphål	0,63	
			A544 Grop	0,58	0,08
			A556 Stolphål	0,58	
			A566 Grop	2,18	
			A586 Grop	1,94	
A597 Stolphål	0,33				
A606 Stolphål	0,52				
A618 Härd	1,02				
A628 Härd	0,75				
A638 Härd	0,56				
4	70	119			
5	21	36			
6	21	36			
7	21	36			
8	33	56	A650 Härd	0,75	
9	12	20			
10	18	30			
11	20	34			
12	13	22			
13	20	34			
14	21	36			

15	19	32
16	10	17
17	42	71
18	12	20

BILAGA 2 ¹⁴C-Diagram

